

Міжнародні економічні відносини

УДК 330.111.4

Чалюк Юлія Олексіївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри соціології

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Чалюк Юлиа Алексеевна

кандидат экономических наук, доцент кафедры социологии

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

Chaliuk Yuliia

PhD in Economics, Assistant Professor of the Department of Sociology

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: 0000-0002-4128-392X

СЕРЕДНІЙ КЛАС У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ
СРЕДНИЙ КЛАСС В ГЛОБАЛЬНОМ ИЗМЕРЕНИИ
MIDDLE CLASS IN THE GLOBAL DIMENSION

***Анотація.** Світовою практикою доведено, що країни, які досягли високого рівня соціально-економічного розвитку мають потужний середній клас, який виступає головною продуктивною силою суспільства, основним споживачем товарів та послуг, складовою інвестиційного та інноваційного потенціалу країни. Використовуючи загальнонаукові методи дослідження, багатокритеріальний підхід та Глобальний індекс чисельності середнього класу, автор здійснив покраїновий порівняльний аналіз соціального і майнового статусу, параметрів якості життя середнього класу. На основі статистичних даних та геометричної графіки побудовані моделі класової структури суспільства. У роботі ідентифіковані основні детермінанти та функції середнього класу, який виступає стабілізатором суспільства і каталізатором його еволюційного*

розвитку. Важливо розглянути такі ключові функції середнього класу. В економічній галузі він забезпечує ефективний розподіл та рівновагу економічної влади, виступає основним наповнювачем державного бюджету, податковим донором, внутрішнім інвестором, визначає характер і структуру споживчого ринку, забезпечує стійкий економічний прогрес. У соціальній сфері середній клас виконує функції соціального стабілізатора, буфера між вищим та нижчим класом та забезпечує соціальну стійкість, згуртованість, а також високий рівень і якість життя. У політичному житті представники середнього класу виступають захисниками демократичних свобод і ліберальних політичних цінностей, усвідомлюють свої цивільні права та уміють їх захищати, виступають соціальною опорою і головною рушійною силою реформ. За своїми культурними та освітніми функціями середній клас – це носій базових компонентів національної культури, забезпечує розповсюдження знань та інформації для оптимального розвитку суспільства, приклад ведення здорового способу життя, раціональної організації праці та поза трудового життя. Середній клас включає осіб, які відрізняються високою громадянською активністю, реалізують функції суспільного контролю за владою і представниками великого бізнесу, сприяють становленню і розвитку соціального партнерства, соціального діалогу та трипартизму.

Ключові слова: глобалізація, середній клас, соціально-економічний розвиток, соціальна структура суспільства, соціальні асиметрії, світова економічна криза, класове розширення.

Анотація. Мировой практикой доказано, что страны, которые достигли высокого уровня социально-экономического развития имеют мощный средний класс, который выступает главной производительной силой общества, основным потребителем товаров и услуг, составляющей инвестиционного и инновационного потенциала страны. Используя

общенаучные методы исследования, многокритериальный подход и Глобальный индекс численности среднего класса, автор осуществил пострановый сравнительный анализ социального и имущественного статуса, параметров качества жизни среднего класса. На основе статистических данных и геометрической графики построены модели классовой структуры общества. В работе идентифицированы основные детерминанты и функции среднего класса, который выступает стабилизатором общества и катализатором его эволюционного развития. Важно определить ключевые функции среднего класса. В экономической области он обеспечивает эффективное распределение и равновесие экономической власти, выступает основным наполнителем государственного бюджета, налоговым донором, внутренним инвестором, определяет характер и структуру потребительского рынка, обеспечивает устойчивый экономический прогресс. В социальной сфере средний класс выполняет функции социального стабилизатора, буфера между высшим и низшим классом и обеспечивает социальную устойчивость, сплоченность, а также высокий уровень и качество жизни. В политической жизни представители среднего класса выступают как защитники демократических свобод и либеральных политических ценностей, осознают свои гражданские права и умеют их защищать, выступают социальной опорой и главной движущей силой реформ. По своим культурным и образовательным функциям средний класс - это носитель базовых компонентов национальной культуры, обеспечивает распространение знаний и информации для оптимального развития общества, пример ведения здорового образа жизни, рациональной организации труда и вне трудовой жизни. Средний класс включает лиц, которые отличаются высокой гражданской активностью, реализуют функции общественного контроля за властью и

представителями крупного бизнеса, способствуют становлению и развитию социального партнерства, социального диалога и трипартизма.

Ключевые слова: *глобализация, средний класс, социально-экономическое развитие, социальная структура общества, социальные асимметрии, мировой экономический кризис, классовое расслоение.*

Summary. *World practice has shown that countries that have reached a high level of socio-economic development have a strong middle class, which is the main productive force of society, the main consumer of goods and services, a component of investment and innovation potential of the country. Using general scientific research methods, a multi-criteria approach and the Global Index of the Middle Class, the author carried out a country-by-country comparative analysis of social and property status, parameters of the quality of life of the middle class. Based on statistical data and geometric graphics built model class structure of society. The paper identifies the main determinants and functions of the middle class, which is a stabilizer of society and a catalyst for its evolutionary development. The middle class is a large social group that performs such important tasks. The economic functions of the middle class include ensuring sustainable economic progress; filling the state budget; implementation of the country's investment policy. As for social functions, the middle class acts as a stabilizer, a buffer between the upper and lower strata of society. It is characterized by high social stability, social inclusion and a high level and quality of life. In political life, the middle class acts as a stabilizer, the bearer of democratic freedoms, liberal political values. He is aware of their civil rights, is able to protect them, is the driving force of reform. In the educational, cultural and technological spheres, the middle class performs the following tasks: disseminates knowledge and information, leads a healthy lifestyle, rationally organizes its working life and leisure, provides sustainable technological progress and high productivity, is able to adapt and change*

profession, carrier of basic components national culture. The social function of the middle class is realized through civic activity. The middle class exercises public control over the government and representatives of big business, promotes the development of the welfare state and social partnership. In the socio-economic policy of the state it is important to strengthen the priority of the development of the middle class.

Key words: *globalization, middle class, socio-economic development, social structure of society, social asymmetries, world economic crisis, class stratification.*

Постановка проблеми. Стабільність країни визначається не лише економічними параметрами, але й рівнем добробуту та соціального партнерства у суспільстві. Розшарування населення за рівнем доходів є передумовою соціального протистояння, яке негативно впливає на економічну динаміку країни. Середній клас – це базовий прошарок суспільства, на який спирається економічна система та її політична надбудова. Саме він забезпечує добробут нації, визначає характер та рівень виробництва, виступає рушійною силою економічного розвитку та запорукою соціальної стабільності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення середнього класу присвячені дослідження економістів Фонду Карнегі Урі Дадуса та Шимелсе Алі [5], аналітиків Світового банку Бранко Мілановіча та Шломо Іцхакі [6], директора Інституту Брукінгса у США Хомі Хараса [4], голови Французького національного фонду сімейної допомоги Жульєна Даймона [12] та науковців Департаменту стратегічного планування та досліджень СаїхаБанк в Іспанії Клавдії Каналс та Хав'єра Гарсії Аренаса [8; 9]. Такі вітчизняні учені як Сало Я. В. [2], Мельниченко О. А. [14], Бондар-Підгурська О. В. [15], Романюк Д. М. [16] бачать у середньому класі джерело соціально-економічного розвитку країни. Однак,

станом на сьогодні відсутній науковий аналіз динаміки показників новітнього Visa Globalization Index. У дослідженнях учених недостатньо задіяні статистичні та графічні методи, математичне моделювання і багатокритеріальний підхід до характеристики процесів класового розшарування суспільства, визначення ключових детермінантів та функцій середнього класу.

Постановка завдання. У роботі поставлені конкретні практичні завдання: виявити докорінні відмінності у соціальному і майновому статусі вищого, середнього та нижчого класів; побудувати моделі класової стратифікації суспільства; здійснити порівняння і покраїновий аналіз показників рівня та якості життя представників середнього класу; розглянути регіональну динаміку та перспективи зростання глобального середнього класу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше термін "середній клас" було зафіксовано в Оксфордському словнику англійської мови 1766 року випуску. У сучасному розумінні ця дефініція утвердилась в Англії до середини XIX століття. Багато дослідників пов'язують появу середнього класу із запуском у США Генрі Фордом конвеєру масового автомобільного виробництва. На той час автомобілі не були предметом розкоші. Вони стали дешеві та доступні широким верствам населення. Бурхливий розвиток фінансових технологій призвів до перетворення робітників на акціонерів підприємств, що у свою чергу сприяло появі профспілок, громадських рухів, які захищали права робітників, інтереси середнього класу. Сучасна ефективна соціальна політика держави знайшла своє віддзеркалення у розвитку корпоративної відповідальності бізнесу, покращенні рівня та якості життя населення. У суспільстві існує усталена класова структура, яка передбачає його поділ на вищий клас (the upper class), що володіє багатством та владою; середній клас (the middle class),

для якого характерні знання та кваліфікація; нижчий клас (the lower class), якому притаманна фізична сила.

Американський учений Вільям Ллойд Уорнер наводить *п'ять ознак приналежності до класу* – рід занять, джерела та розмір доходу, місце проживання, тип житла [10]. Він ділить класи на підкласи або верстви:

- **Вища верства вищого класу.** До неї належать “аристократи по крові”, “шляхетна голуба кров”, родова знать. Їх відрізняє особливий спосіб життя, великосвітські манери, бездоганний смак і поведінка. Вони належать до випускників “Ліги плюща” – асоціації 7 найстаріших американських університетів (Браунський, Гарвардський, Колумбійський, Корнелльський, Єльський, Пенсильванський, Принстонський) та Дартмутського коледжу. Назва походить від гілок плюща, що обвивають старі будівлі цих університетів. Багато випускників Ліги плюща є лауреатами та переможцями Нобелівської премії. Серед відомих випускників можна назвати Теодора Рузвельта, Джона Ф. Кеннеді, Джорджа Буша, Білла і Хілларі Клінтон, Барака Обаму, засновників “Microsoft” і “Facebook” Білла Гейтса і Марка Цукерберга, акторів Метта Деймона і Наталі Портман.
- **Нижча верства вищого класу – інтелектуальна еліта,** “нові багаті”, часто випускники “Ліги плюща”, що не мають аристократичного родоводу. Вони ще не встигли створити потужний родовий клан, щоб захопити вищі посади у промисловості, бізнесі, політиці.
- **Вища верства середнього класу – “білі комірці”,** яким притаманна розумова праця. До них належать дрібна буржуазія, високооплачувані професіонали, відомі адвокати та лікарі, актори, телекоментатори. Образ їхнього життя наближається до великосвітського. Але фешенебельну віллу на найдорожчих курортах

світу чи рідкісну колекцію художніх раритетів вони ще не можуть собі дозволити.

- **Середня верства середнього класу або “офісний планктон”**, що обслуговує вищий клас та становить масовий прошарок розвиненого індустріального суспільства і є стійким до соціально-економічних трансформацій. Включає добре оплачуваних службовців та професіоналів, людей інтелігентних професій, викладачів, учителів, менеджерів середньої ланки. Це основа інформаційного суспільства та сфери послуг.
- **Нижча верства середнього класу**, що тяжіє не стільки до фізичної, як до розумової праці. Її відмінна риса – достойний спосіб життя.
- **Вища верства нижчого класу – “сині комірці”**, яким притаманна ручна праця, фізична робота. До них належать середньо- і малокваліфіковані робітники, що працюють на місцевих фабриках, заводах масового виробництва. Вони мають відносний достаток, але манерою поведінки істотно відрізняються від вищого і середнього класу. Їх відмінні риси – повна або неповна середня, середня спеціальна освіта (технікум, профтехучилище, коледж), пасивне дозвілля (перегляд телевізора, гра у карти або доміно), примітивні розваги, часто надмірне споживання спиртного, нелітературна лексика, пасивна політична позиція. Можуть жити на урядові субсидії, соціальні дотації.
- **Нижча верства нижчого класу – андерклас, соціальне дно, люмпени (нім. Lumpen – “лахміття”)**, декласова верства населення, яке опинилось на “дні” суспільства. Ключові характеристики: виключеність із ринку праці, безпросвітна бідність, економічна залежність від соціальної допомоги з боку держави, схильність до утриманства, відсутність документів, психічні розлади, девіантна поведінка, високі показники злочинності, можуть не мати початкової

освіти. До андеркласу входять мешканці підвалів, горищ, нетрів та інших малоприсаєднаних для життя місць. Вони рекрутуються із хронічних алкоголіків, наркоманів, повій, матерів-одиначок, сиріт, колишніх в'язнів, людей, що стали жертвами шахраїв. Особливу увагу потрібно звернути на проблему нелегальної міграції. Нелегальні мігранти та біженці, які не змогли адаптуватись до соціально-економічного середовища приймаючої країни, можуть потрапити до цієї верстви, наприклад, роми, біженці з Афганістану, Сербії, Ірану, Пакистану.

Економісти банку Credit Suisse у 2015 році визначили приналежність до середнього класу через інструмент оцінки річного доходу однієї дорослої працездатної людини. Щоб належати до середнього класу, треба мати такий дохід на рік: у Швейцарії – \$72 900, США – \$ 50 000, Китаї – \$ 28 000, Росії – \$ 18 000, Україні – \$ 11 258 (295 тисяч грн або 25 тисяч грн на місяць). Найбільша кількість середнього класу зафіксована у Китаї і становить 109 млн чоловік. На другому місці США – 92 млн чоловік. За останніми інформаційними даними Countrymeters у Китаї живе 1,4 млрд людей, значить на середній клас припадає лише 7,8%. У США живе 326 млн осіб, тому частка середнього класу тут становить 27,8% [11].

Використовуючи графічні *моделі овалу, піраміди, "капелюха чарівника"*, можна простежити взаємозв'язок між рівнем соціально-економічного розвитку країни та чисельністю середнього класу у її соціальній структурі. Класова структура США, що є країною з розвиненою економікою, нагадує *овал*, у якому пропорційно співвідносяться чотири класи. Китай як країна, що розвивається, має непропорційне співвідношення шарів суспільства, але з позитивною динамікою, що можна представити у вигляді *піраміди*. Графічна модель *капелюха* притаманна країнам третього світу з нерозвиненою економікою. **Прийнято вважати за ідеальну класову структуру такий**

математичний розподіл: 10% вищий клас + 80% середній клас + 10% нижчий клас = 100% (див. рис.1).

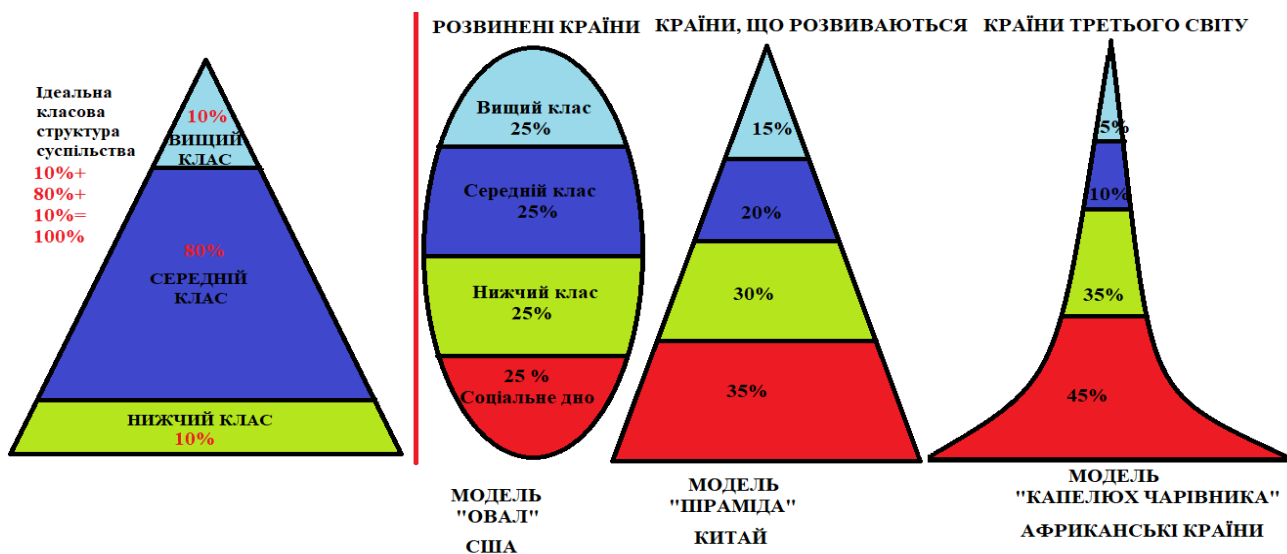

Рис. 1. Графічні моделі класової структури суспільства

Джерело: авторська розробка

Голова Французького національного фонду сімейної допомоги Жульєн Даймон пропонує 4 геометричні моделі становища середнього класу у суспільстві (див. рис.2).

Рис. 2. Чотири геометричні моделі становища середнього класу

Джерело: [12]

Модель піраміда притаманна країнам, що розвиваються. Вищий клас незначний, але великий прошарок бідного населення, нижчого класу. Середній клас хоча і є центральним у піраміді, проте нечисленний.

Модель повітряна куля є типовою ілюстрацією західних суспільств, характерна для більшості країн ОЕСР. У цій моделі відчутний динамізм розвитку середнього класу, незначна кількість вищого класу та відбувається зниження бідного прошарку населення.

Модель пісковий годинник пов'язана з новою промисловою революцією, руйнуванням ієрархій та розподілом виробництва між вищим та нижчим рівнями. У цій моделі відсутній соціальний прогрес, середній клас. Для неї характерне постійне збагачення верхнього та зубожіння нижчого класів. Якщо модель повітряної кулі вказує на колективне піднесення, то модель піскового годинника підкреслює слабкість суспільства, пов'язану з його дуалізацією.

Модель діамант – це збалансоване суспільство з великим середнім класом, малою кількістю еліти та бідного населення. Це прототип держави загального добробуту “welfare state” [12].

Наукові дослідження італійського економіста Вільфредо Парето були присвячені розподілу доходів та матеріальних благ населення Великої Британії. Учений довів, що 80% багатства належать 20% заможного населення. Інші 20% багатства ділить між собою решта населення (80%). Цей розподіл відомий як **“принцип або закон 80/20”**. Американський науковець Роберт Мертон цю закономірність називає **“ефектом притчі про таланти євангеліста Матвія”**. Нерівномірний розподіл переваг у суспільстві призводить до того, що заможні верстви населення продовжують накопичувати і примножувати багатства, тоді як незаможна частина відчуває себе обділеною, збіднілою, втрачає шанси на подальший успіх [13].

У 2020 році постійний представник програми розвитку ООН в Україні Ніл Уокер заявив, що за межею бідності живуть 60% українців. ООН попереджає, що світова криза 2020 – 2022 рр. буде найглибшою за останні 72 роки. ВООЗ засвідчує, якщо 80% доходу людина спрямовує на продукти харчування, то вона бідна. Мінімальна заробітна плата в Україні з 1 січня 2021 року становить 6 000 грн, прожитковий мінімум – 2 189 грн. У середньому одне українське домогосподарство на продукти харчування витрачає 4 222 грн на одну людину ($\approx 70\%$ заробітної плати). Якщо раніше представники середнього класу могли дозволити собі купувати дорогі речі без оформлення кредиту, то тепер вони змушені брати кредит, адже зарплата не зростає, посилюються інфляційні процеси, збільшується вартість комунальних послуг і продуктів харчування. Доцільно покраїново розглянути соціально-економічні характеристики, що притаманні середньому класу (див.табл. 1 та табл. 2).

Таблиця 1

Соціальний і майновий статус середнього класу Норвегії, США, України

№	Показник	США	Україна	Норвегія
1	Частка середнього класу у суспільстві	45–55%	2–10%	60–65% (найвищий показник у світі), welfare state (державна загального добробуту)
2	Річні доходи середнього класу, гр.од	від 50 000 – 100 000 на 1 особу на рік	від 10 500 (370\$) – 40 000 грн (1411\$) на 1 особу, або 4400–16932\$ на рік	від 43 800 норвезьких крон (5210\$) і більше, або 62520\$ і більше.
3	Майновий статус	Власний будинок, два автомобілі, інноваційні засоби комунікації, 5G Інтернет, кілька кредитних карток, товари розкоші	Комфортне житло (квартира у багатопверхівці), автомобіль, інноваційні засоби комунікації, 4G Інтернет, побутова техніка	Комфортне житло (квартира або будинок), дача у горах, біля моря, електромобіль (економія грошей на пальному, екотренд), велосипед, інноваційні засоби комунікації, нова побутова техніка, меблі, <i>можливість заощадити гроші для майбутнього покоління через відкриття рахунку у банку</i>

4	Місце проживання	Переважно міські центри	Столиця, міста-мільйонники, великі обласні центри, де більше можливостей та робочих місць	Працюють у містах, живуть у передмісті
5	Особистісні якості середнього класу	Креативність, незалежність, індивідуальність, висока політична активність, консерватизм поглядів	Самоповага, почуття гідності, прагнення добробуту за рахунок власної праці, розрахунок на себе, а не на допомогу держави, здоровий спосіб життя, високий рівень освіти	Толерантність, працелюбність, старанність, креативність, амбіційність, високий культурний рівень, політична активність, миролюбність
6	Соціальний статус середнього класу	Письменники, психологи, медпрацівники, журналісти, учителі, управлінці, програмісти (ІТ-спеціалісти)	Підприємці, управлінці, кваліфіковані робітники, службовці, програмісти (ІТ-спеціалісти)	Працівники зайняті у сфері нафти і газу, пілоти літаків, менеджери, юристи, поліцейські, програмісти (ІТ-спеціалісти), працівники на рибному виробництві, будівельники, обслуговуючий персонал у готельному бізнесі, викладачі та медики

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

Параметри якості життя середнього класу Норвегії, США, України

№	Показник	США	Україна	Норвегія
1	Наявність вищої освіти	Рівень освіти виступає основою для професійного відбору, кар'єрного зростання, вищої зарплати	Не є гарантією високого соціального статусу і високої фінансової компенсації	Рівень доходу людей з вищою освітою і без неї відрізняється. Кваліфіковані фахівці отримують зарплату у рази більшу
2	Медицина	Немає безкоштовної медицини, страховий поліс коштує від 250–400\$	Медичне страхування (нова державна медична реформа), хоча більша частина середнього класу звертається до приватних медичних установ	Державна медицина безкоштовна, перші 2200 крон (7600 грн) за медичні послуги у кожному новому році людина сплачує самостійно, а подальші витрати покриває держава через картку державного соціального страхування

3	Харчування	Здорове, збалансоване харчування (м'ясо, риба та морепродукти, свіжі фрукти, овочі, зелень). Натуральні продукти, а не напівфабрикати. Можуть харчуватися поза домом, замовляти їжу з ресторанів	Здорове, збалансоване харчування. Відвідання ресторану не є звичайною буденною справою, це вихід у світ, свято, або те, що можемо собі дозволити	Здорове, збалансоване харчування, екологічно чисті, органічні продукти без консервантів та ГМО. Через дороговизну продуктів харчування населення купує їх у країнах-сусідах, Швеції та Фінляндії
4	Одяг	Практичний, зручний, комфортний одяг, який купують зі знижкою (немає сенсу переплачувати)	Не стільки добре одягнений, скільки чистий, доглянутий та має добрий вигляд	Практичний і зручний, комфортний одяг. Віддають перевагу стилю мінімалізму, лаконічному, стриманому образу. Хоч і мінімальна кількість речей, але всі високої якості
5	Дозвілля, відпустка	Подорожі за кордон (Мексика, Італія, Іспанія, Ямайка) від 2 до 4 разів на рік	Подорожі за кордон або по країні двічі на рік	Подорожі за кордон (Іспанія, Португалія) від 2 до 4 разів на рік і коштують вони дешевше, ніж по країні

Джерело: авторська розробка

Виходячи з діапазону доходів та розмірів сім'ї, можна простежити класове розшарування у США (див. рис.3). Щодо доходів середнього класу, то їх діапазон варіюється від 34 тисяч до 181,496 тисяч доларів на рік.

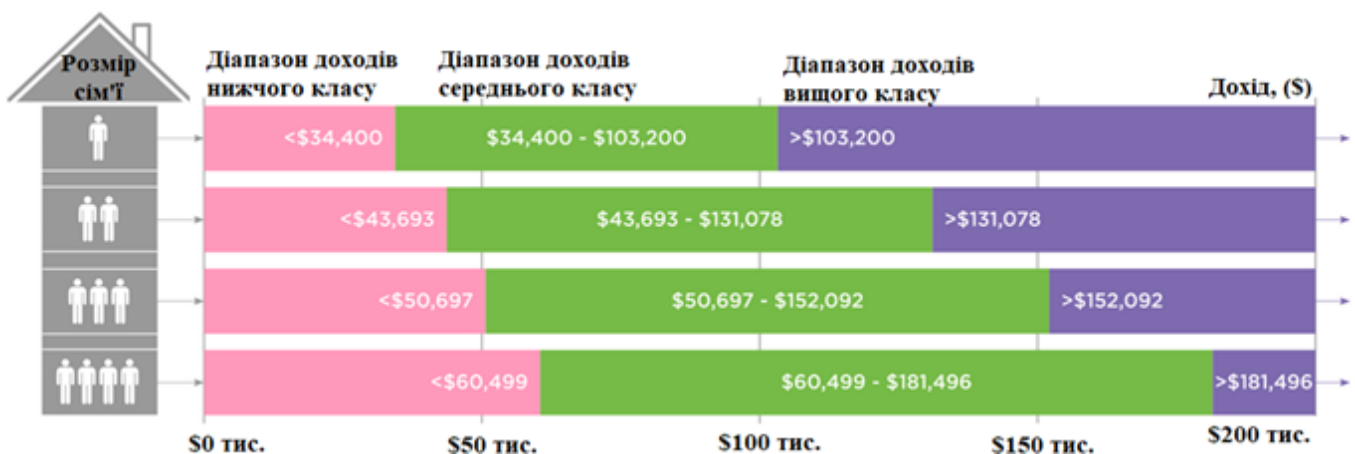

Рис. 3. Сімейні доходи нижчого, середнього та вищого класів США

Джерело: [3]

З наукової точки зору цікавим є факт використання в Японії спеціальної термінології для характеристики працівників великих корпорацій. Той з них, хто займається нефізичною працею та отримує посадовий оклад, називається *саларімен (salaried man)*, тобто службовець на окладі. Аналогом терміну *саларімен* у європейських країнах є поняття "білий комірць", яким характеризують працівників розумової праці, службовців, менеджерів. Вказані дефініції асоціюються з тривалим робочим днем, непрестижною посадою у корпоративній ієрархії, відсутністю інших джерел доходу крім зарплати, найманим рабством.

Принципово важливо ідентифікувати *соціальний портрет представника японського середнього класу*, його ключові складові:

- ❖ життя обертається навколо роботи в офісі, працює на зарплату, практикується спеціальна форма найму, коли співробітник знаходиться не у штаті, а працює за договором;
- ❖ вища освіта заохочується, адже навчання коштує дорожче у порівнянні з іншими країнами світу;
- ❖ дорога на роботу (центр міста) займає півтори години, бо основна частина середнього класу живе у передмісті. Понаднормова (більше 10 годин на день) та робота у вихідні дні приводить до перевтоми. Через брак часу відсутня можливість нормально харчуватись, популярні заклади фаст-фуду, одяг краще здати у хімчистку, ніж витратити зайвий час на його прання;
- ❖ сумлінне ставлення до роботи та її монотонність приводять до перевтоми, затяжної депресії робітника;
- ❖ в обов'язковому порядку щодня носити костюм і краватку, чого вимагає ділова етика Японії;
- ❖ беззаперечне підпорядкування начальству, відсутність ініціативності та оригінальності мислення;

- ❖ відчуття сильного емоційного зв'язку зі співробітниками. “Фірма як одна сім'я” – це концепція довгострокового, довічного найму, патерналізму;
- ❖ форми занять у вільний час – вживання спиртних напоїв, гольф і маджонг (настільна гра);
- ❖ через насичений робочий графік немає можливості влаштувати особисте життя, тому у компаніях існують відділи, які наймають на роботу молодих незаміжніх жінок;
- ❖ 10% робітників мріють про звільнення, але не можуть собі цього дозволити, бо кожен крок по кар'єрним сходам займає 10 років, а перехід в іншу компанію анулює здобутки працівника, потрібно все починати спочатку.

Аналітики міжнародної фінансової корпорації Visa презентували новий Глобальний індекс (*Visa Globalization Index, VGI*), який вимірює чисельність середнього класу у провідних містах світу (див.рис. 4).

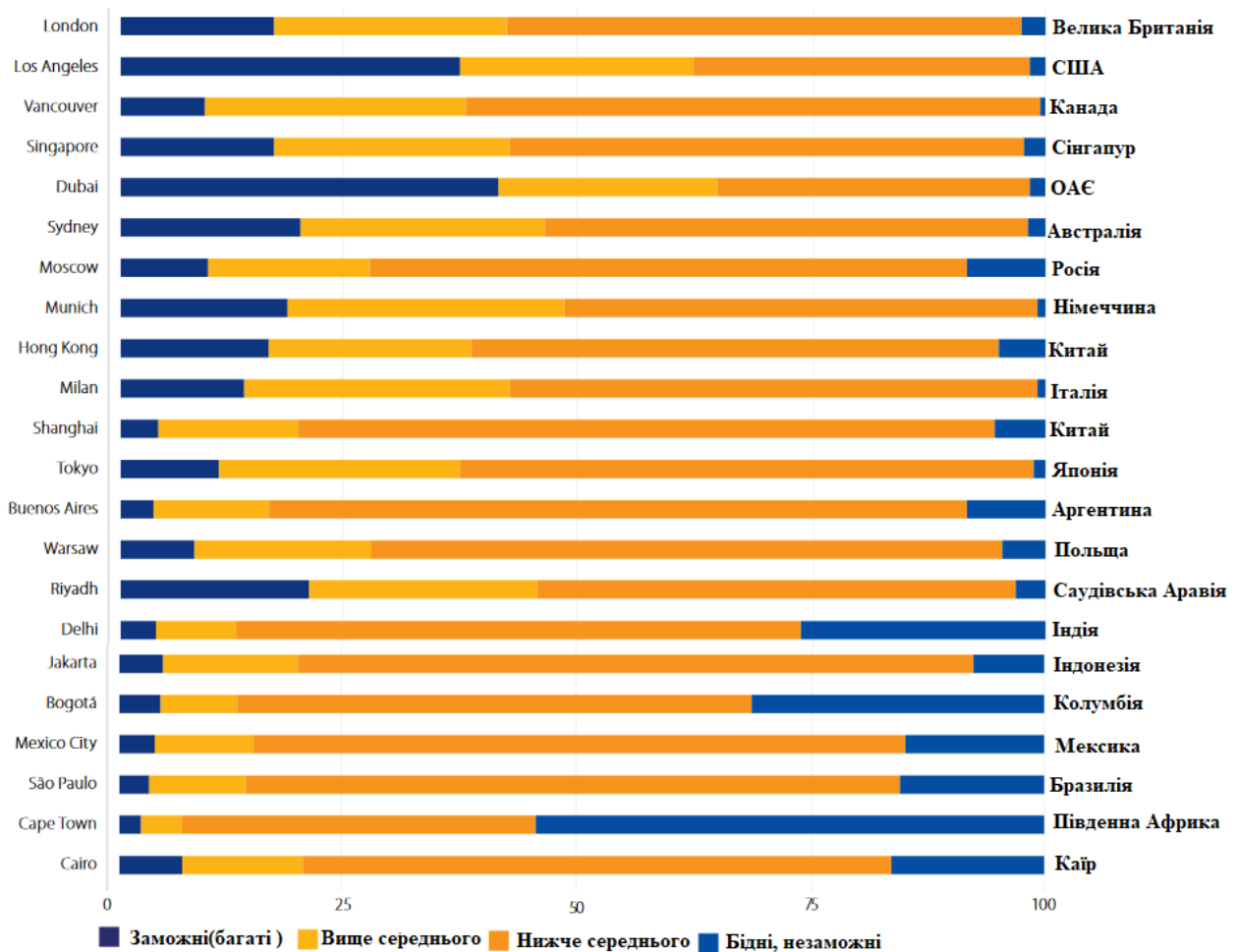

Рис. 4. Чисельність середнього класу за VGI, 2017 р.

Джерело: [7]

Науковий аналіз рис.4 доводить, що майже у всіх містах-столицях країн більша половина населення належить до вищого або середнього класу. Наприклад, у Делі (Індія) середній клас становить 70 % населення. У 2015 році кількість середнього класу у світі перевищила 3 мільярди людей, майже 70% яких проживає в Азії. До 2030 року найбільше зростання кількості середнього класу очікується в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (3,49 млрд осіб). Частка середнього класу в Африці південніше Сахари зросте з 114 млн у 2015 році до 212 млн у 2030 році. Сьогодні Китай став країною-лідером за чисельністю та швидкістю зростання середнього класу. Натомість у США середній клас зникає через

збільшення кількості мільярдів. Цей факт є вагомим аргументом щодо збільшення податків на багатих з метою підтримки середнього класу.

Регіонально простежити тенденцію зростання кількості середнього класу можна на рисунку 5.

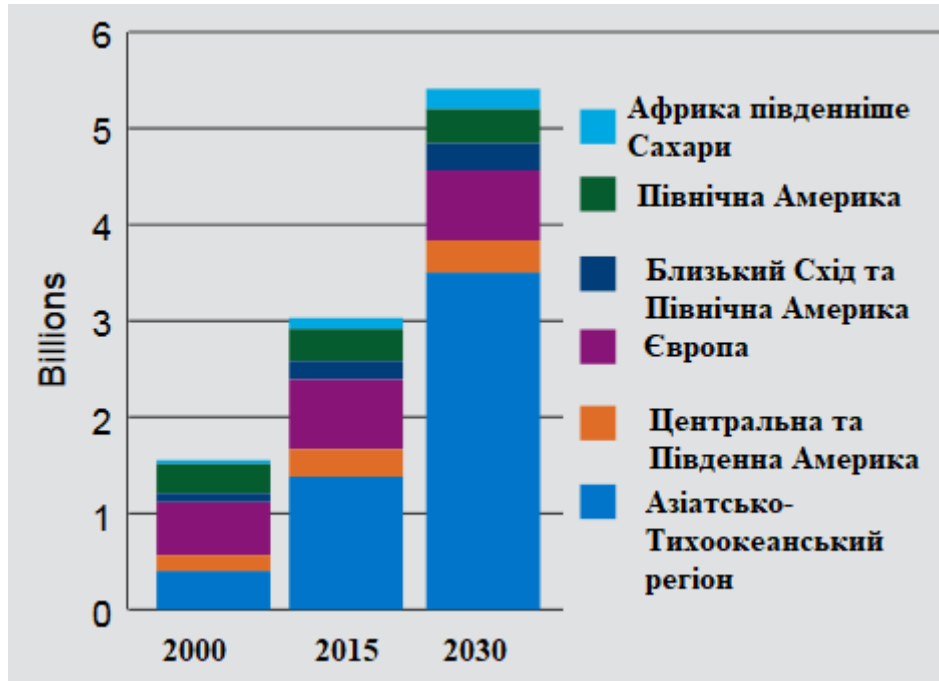

Рис. 5. Зростання чисельності середнього класу у 6 регіонах до 2030 р.

Джерело: [4]

Динаміку зростання глобального середнього класу демонструє рис. 6. У 1985 році середній клас становив лише 1 млрд людей, у 2006 році збільшився до 2 млрд, а у 2016 році зріс до 3 млрд. Існують прогнози, що кількість населення, яке належить до середнього класу, сягне у 2028 році 5 млрд (див.рис.6).

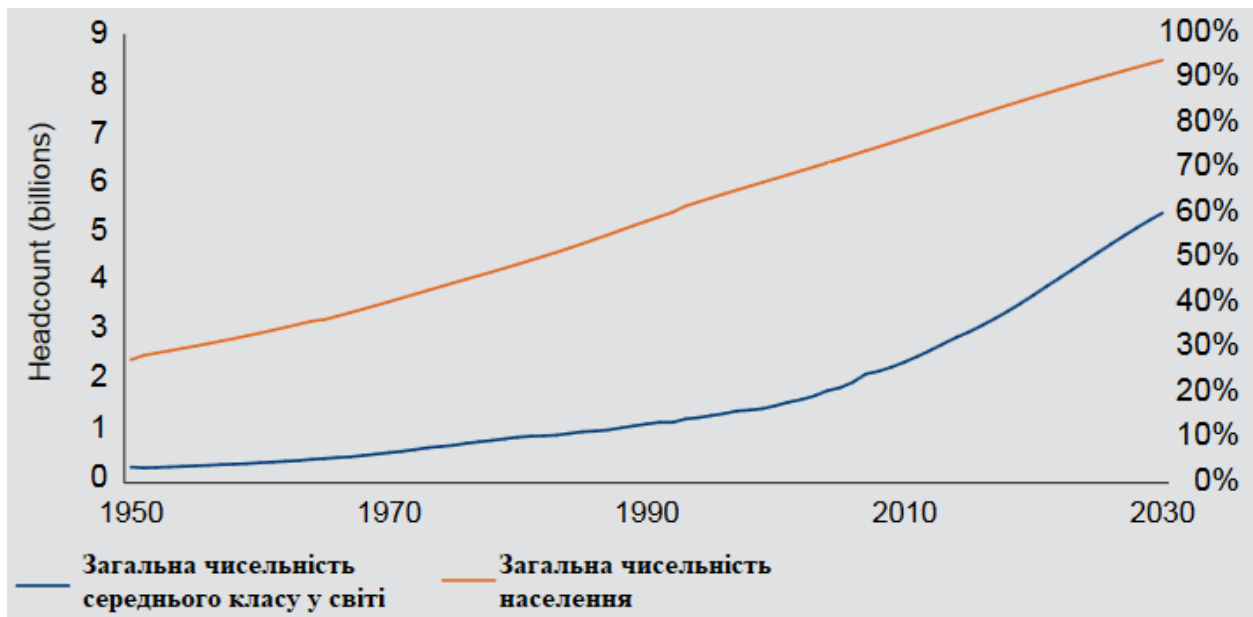

Рис. 6. Зростання глобального середнього класу, 1950–2030 рр.

Джерело: [4]

Доцільно проаналізувати вплив глобальних кризових явищ на темпи приросту чисельності середнього класу. Якщо у 1998 р. кількість середнього класу знижувалась внаслідок фінансової кризи в Азії, то з 2005р. вона активно зростала через світове економічне піднесення, але у 2008 році Великої рецесії почала стрімко скорочуватись.

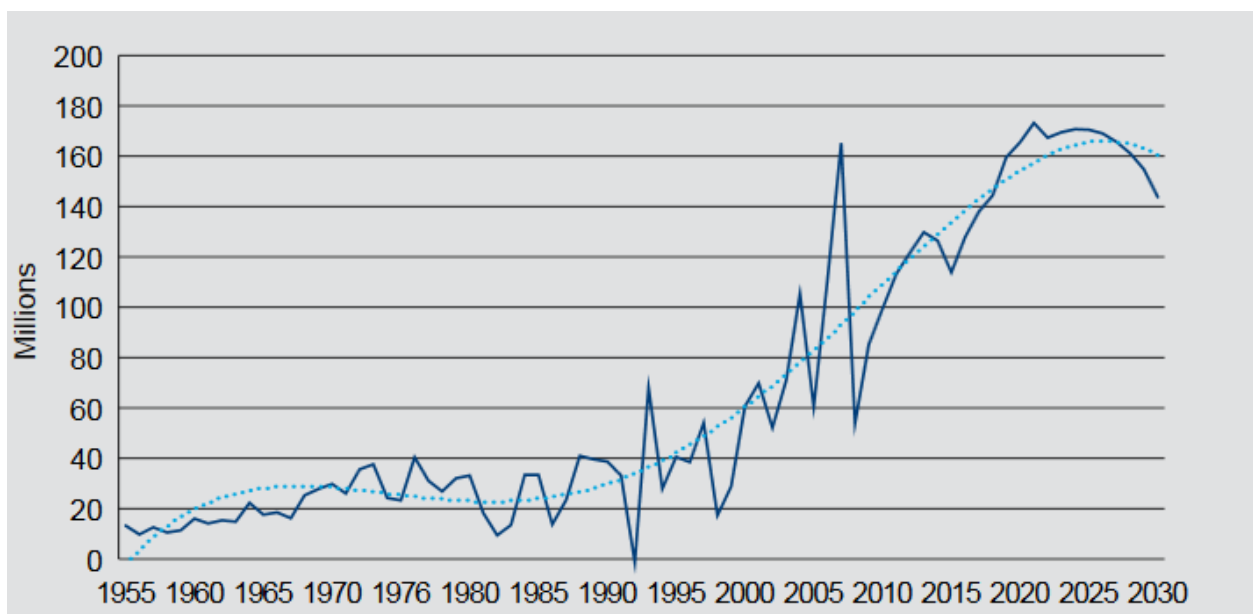

Рис. 7. Щорічне зростання глобального середнього класу, 1955-2030 рр.

Джерело: [4]

Вивчення графічних ліній рис. 7 приводить до наступного висновку: до 2030 року щорічне зростання кількості глобального середнього класу буде становити 160 млн людей.

Із наступного мільярда учасників глобального середнього класу 90% проживатиме в Азії. Серед них буде 380 млн індійців, 350 млн китайців та 210 млн інших азіатів (рис.8.). У розвинених країнах Північної Америки та Європи середній клас чисельніший, але останнім часом швидкість його зростання сповільнюється.

	Кількість (млн) та частка світового середнього класу за регіонами							
	2015		2020		2025		2030	
	#	%	#	%	#	%	#	%
Північна Америка	335	11	344	9	350	8	354	7
Європа	724	24	736	20	738	16	733	14
Центральна та ПД Америка	285	9	303	8	321	7	335	6
Азіатсько-Тихоокеанський рн	1,380	46	2,023	54	2,784	60	3,492	65
Африка південніше Сахари	114	4	132	4	166	4	212	4
Близький Схід та ПН Африка	192	6	228	6	258	6	285	5
Світ	3,030	100	3,766	100	4,617	100	5,412	100

Рис. 8. Середній клас за регіонами, 2015-2030 рр.

Джерело: [4]

Рівень споживання середнього класу становить більше третини світової економіки, темпи його щорічного зростання не перевищують 4%, та все ж це більше, ніж зростання глобального ВВП (3%). Найвищий

рівень споживання у США – 4,7 трлн дол, але у майбутньому Китай випередить США (див. рис.9). Також швидко зростає рівень споживання середнього класу Індії, що вже випереджає Японію. Аналітики зробили прогноз на 2022 рік, за яким Індія обійде США і стане другою після Китаю. Сьогодні 10 країн-лідерів за рівнем споживання середнього класу – це країни групи G-7 + Бразилія, Росія, Індія та Китай. До 2022 року Індонезія увійде у топ-10, тоді як Італія покине цей рейтинг. У 2030 році до цієї групи приєднається Мексика, а Франція вийде. До 2030 р. у Пакистані, Туреччині та Єгипті чисельність споживання середнього класу перевищить 1 трлн доларів. У США витрати багатих перевищують середній клас (7,2 трлн дол проти 4,7 трлн дол). Європейський рівень споживання багатих господарств становить 1,7 трлн дол. Японія має рівномірний розподіл, витрати багатих домогосподарств складають лише одну п'яту витрат середнього класу.

Рівень споживання середнього класу Топ-10 країн, 2015, 2020 та 2030 рр								
Country	2015	Share (%)	Country	2020	Share (%)	Country	2030	Shares (%)
U.S.	4.7	13	China	6.8	16	China	14.3	22
China	4.2	12	U.S.	4.7	11	India	10.7	17
Japan	2.1	6	India	3.7	9	U.S.	4.7	7
India	1.9	5	Japan	2.1	5	Indonesia	2.4	4
Russia	1.5	4	Russia	1.6	4	Japan	2.1	3
Germany	1.5	4	Germany	1.5	4	Russia	1.6	3
Brazil	1.2	3	Indonesia	1.3	3	Germany	1.5	2
U.K.	1.1	3	Brazil	1.2	3	Mexico	1.3	2
France	1.1	3	U.K.	1.2	3	Brazil	1.3	2
Italy	0.9	3	France	1.1	3	U.K.	1.2	2

Рис. 9. Рівень споживання середнього класу Топ-10 країн, 2015– 2030 рр.

Джерело: [4]

Науковці-теоретики [1] та учені-практики [2] ідентифікують важливі політичні й соціально-економічні **функції середнього класу**.

Економічні: забезпечує ефективний розподіл та рівновагу економічної влади у суспільстві; основний наповнювач державного

бюджету, податковий донор або платник податків, внутрішній інвестор; визначає характер і структуру споживчого ринку, впливає на формування моделей споживацької поведінки; забезпечує стійкий економічний прогрес; найпотужніший інвестиційний та інноваційний потенціал країни.

Соціальні: соціальний стабілізатор, буфер між вищим та нижчим класом; сприяє вертикальній мобільності, базою якої виступають освіта і кваліфікація, що є гарантією високого рівня добробуту; соціальна стійкість, згуртованість та соціальна інклюзія, а також високий рівень і якість життя.

Політичні: основний носій демократичних свобод, ліберальних політичних цінностей; усвідомлює свої цивільні права та уміє їх захищати, соціальна опора і головна рушійна сила реформ; прагне до вирішення політичних конфліктів та протиріч еволюційним шляхом, менш схильний до конфліктних ситуацій та насилля.

Освітні, культурні, технологічні: носій базових компонентів національної культури; забезпечує розповсюдження знань та інформації для оптимального розвитку суспільства; високий рівень прагнення самореалізації у професії, приклад ведення здорового способу життя, раціональна організація праці та поза трудового життя; забезпечує стійкий технологічний прогрес, рушійна сила модернізації; забезпечує високу продуктивність праці та є джерелом відтворення кваліфікованої робочої сили.

Суспільні: включає осіб, що відрізняються високою громадянською активністю; реалізує функції суспільного контролю за владою і представниками великого бізнесу; сприяє становленню і розвитку соціального партнерства, соціального діалогу та трипартизму; сприяє розвитку "держави загального добробуту"; поширює стандарти життя середнього класу на нижчі верстви населення.

Висновки з проведеного дослідження. В узагальнюючих висновках доцільно назвати основні фактори становлення середнього класу в українському суспільстві. У соціально-економічній політиці держави важливо посилити пріоритетність розвитку середнього класу. На порядку денному стоять питання удосконалення законодавчої бази, зміцнення політичної стабільності країни шляхом представництва інтересів середнього класу у парламенті, підвищення рівня правової свідомості громадян, формування громадянського суспільства та подолання чиновницького бюрократизму. До факторів становлення середнього класу необхідно віднести показники високого рівня та доступності освіти, можливість підвищити рівень кваліфікації для професійного зростання робітника та перекваліфікації у разі ліквідації підприємства. У сучасних кризових умовах актуальними залишаються проблеми створення сприятливого бізнес-клімату для розвитку і функціонування малого та середнього бізнесу та надання його представникам безкоштовного правового супроводу.

Література

1. Проект Центру Разумкова "Середній клас в Україні: уявлення і реалії". URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf (дата звернення 17.01.2021).
2. Сало Я. В. Середній клас як інструмент соціально-економічного розвитку країни // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2016. Вип. 7(3). С.63–66.
3. Howmuch. URL: <https://howmuch.net/articles/income-classes-in-america> (дата звернення 17.01.2021).

4. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class: An update. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf (дата звернення 17.01.2021).
5. Dadush U., Shimelse A. In Search of the Global Middle Class: A New Index. URL: https://carnegieendowment.org/files/middle_class-edited.pdf (дата звернення 17.01.2021).
6. Milanovich B., Yitzhaki S. Decomposing World Income Distribution: Does The World Have A Middle Class? URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19693?locale-attribute=en> (дата звернення 17.01.2021).
7. Visa Globalization Index. URL: <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/partner-with-us/documents/middle-class-spending-whitepaper.pdf> (дата звернення 17.01.2021).
8. Canals C. The emergence of the middle class: an emerging-country phenomenon. URL: <https://www.caixabankresearch.com/en/economics-markets/labour-market-demographics/emergence-middle-class-emerging-country-phenomenon> (дата звернення 17.01.2021).
9. Arenas J. The future of the middle classes: technology and demographics will bring change, but they will not disappear. URL: <https://www.caixabankresearch.com/en/economics-markets/labour-market-demographics/future-middle-classes-technology-and-demographics-will> (дата звернення 17.01.2021).
10. Warner L. The Social System of the Modern Factory. The Strike: A Social Analysis. New Haven: Yale University Press. 1947. 245 p.
11. Countrymeters. URL: <https://countrymeters.info/en> (дата звернення 17.01.2021).

12. Damon J. A Middle Class World. URL: <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/data-middle-class-world> (дата звернення 17.01.2021).
13. Merton R. Social Theory and Social Structure. New York: The Free Press. 1968. 693 p.
14. Мельниченко О. А. Середній клас: ознаки та функції, напрями та засоби державного регулювання його розвитку // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 84–92.
15. Бондар-Підгурська О. В. Механізм формування середнього класу як основа конкурентоспроможної економіки та сталого інноваційного розвитку України // Економіка та держава. 2012. № 7. С. 22-26.
16. Романюк Д. М. Соціально-економічна структура населення України: оцінка з позицій забезпечення людського розвитку // Бізнес Інформ. 2014. № 6. С. 207-211.

References

1. Proekt Tsentru Razumkova "Serednii klas v Ukraini: uivlennia i realii" Razumkov Center project "Middle class in Ukraine: ideas and realities". URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf (accessed 17 January 2021).
2. Salo Ya. V. (2016). Serednii klas yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [The middle class as a tool for socio-economic development of the country]. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "International Economic Relations and the World Economy", no.7(3), pp.63-66.
3. Howmuch. URL: <https://howmuch.net/articles/income-classes-in-america> (accessed 17 January 2021).

4. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class: An update. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf (accessed 17 January 2021).
5. Dadush U., Shimelse A. In Search of the Global Middle Class: A New Index. URL: https://carnegieendowment.org/files/middle_class-edited.pdf (accessed 17 January 2021).
6. Milanovich B., Yitzhaki S. Decomposing World Income Distribution: Does The World Have A Middle Class? URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19693?locale-attribute=en> (accessed 17 January 2021).
7. Visa Globalization Index. URL: <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/partner-with-us/documents/middle-class-spending-whitepaper.pdf> (accessed 17 January 2021).
8. Canals C. The emergence of the middle class: an emerging-country phenomenon. URL: <https://www.caixabankresearch.com/en/economics-markets/labour-market-demographics/emergence-middle-class-emerging-country-phenomenon> (accessed 17 January 2021).
9. Arenas J. The future of the middle classes: technology and demographics will bring change, but they will not disappear. URL: <https://www.caixabankresearch.com/en/economics-markets/labour-market-demographics/future-middle-classes-technology-and-demographics-will> (accessed 17 January 2021).
10. Warner L. (1949). *The Social System of the Modern Factory. The Strike: A Social Analysis*. New Haven: Yale University Press. 245 p.
11. Countrymeters. URL: <https://countrymeters.info/en> (accessed 17 January 2021).

12. Damon J. A Middle Class World. URL:
<https://www.institutmontaigne.org/en/blog/data-middle-class-world>
(accessed 17 January 2021).
13. Merton R. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press. 693 p.
14. Melnichenko O.A. (2014) Serednii klas: oznaky ta funktsii, napriamy ta zasoby derzhavnoho rehuliuвання yoho rozvytku [Middle class: features and functions, directions and means of state regulation of its development]. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public Administration*, no.1, pp. 84-92.
15. Bondar-Pidhurska O. V. (2012). Mekhanizm formuvannia serednoho klasu yak osnova konkurentospromozhnoi ekonomiky ta staloho innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [The mechanism of formation of the middle class as the basis of a competitive economy and sustainable innovative development of Ukraine]. *Economy and state*, no.7, pp.22-26.
16. Romaniuk D. M. (2014). Sotsialno-ekonomichna struktura naseleння Ukrainy: otsinka z pozytsii zabezpechennia liudskoho rozvytku [Socio-economic structure of the population of Ukraine: assessment from the standpoint of ensuring human development]. *Business Inform*, no.6, pp. 207-211.